

חינוך לחיים

פרשת שופטים

"מי האיש אשר בנה בית חדש ולא חנכו" ופירש רש"י "ולא חנכו – לא דר בו, חינוך לשון התחלה" וכך פירש האבן עזרא "חנכו – כמו חנוכת המזבח, וכן "חנוך לנער" ומזה למדו רבותינו "מחנכין את הנערים".

זהו אחד מהמקומות הבודדים שכת' בתורה לשון חינוך ומאוד מתאים בתחילת שנת הלימודים לזכור זאת.

ההורים והמחנכים צריכים להיות מודעים שחובתם להכיר את הילדים ואת תכונותיהם. אין ילד דומה לחברו. אם ההורים אינם יודעים זאת, ומייחסים לילד כוחות שאין לו – החינוך והעמל שהם משקיעים בילד לא יהיה בו שום תועלת כמו שנאמר "חנוך לנער על פי דרכו, גם כי יזקין לא יסור ממנה" אם ברצוננו לחנך ילד, עלינו להתבונן ולבדוק מה היא דרכו האישית של הילד הזה. וכמו שברור ששיח בבנה צריך טיפול אחר מאשר עץ התפוח. ואם נגדל שיח בבנות ועץ תפוחים ונעניק לשניהם טיפול זהה, לפחות אחד מהם לא יגדל טוב, כך דם עם ילדים, האב או המחנך חייבים לדעת מה הן התכונות האישיות של הילד ולהתחשב בהן. (זריעה ובניין בחינוך)

וכך כתב הגר"א על הפס' "חנוך לנער ע"פ דרכו" שהואיל ומשתנה טבע האדם כפי המזל שנולד בו, שוב לא יוכל לשנות טבע זה, רק עליו לנווט ולנתבו לצד הטוב, וזהו שאמר שלמה שאופן החינוך שישאר לאדם תמיד ו"גם כי יזקין לא יסור ממנה" זה רק אם "חנוך לנער על פי דרכו", כלומר שאתה מחנכו כפי טבע מזלו המיוחד לו, אבל אם סתם כופהו – אף שבעודו תחת עול אביו ישמע לדבריו אך כשיצא ממנו יסור מכאשר לומד כי לא יוכל לשבור ולשנות טבעו. על כך כתב בעלי שור "הרי דברים נפלאים בבהירותם, כי אין ללכת נגד טבעי ותכונות הבנים. עבודת החינוך היא, לנצל לטובה את הטבעים והתכונות של הילד. זה מחייב את האבות, לעמוד על תכונות בניהם בכדי שידעו כיצד לכוון את חינוכם, כי אי אפשר לחנך את כל הבנים על מתכונת אחת"

כיוצא בדבר כתב המלבו"ם שהפסוק מצווה שני דברים, א- שיחנכו את הנער – והוא שירגילנו מנעוריו אל השלמות אם בדעות, אם במעשים ובמידות, כי ההרגל שיורגל בנעוריו, יעשו בו חיקוי עצום ורושם שמור בנפש לא יסור גם לעת זקנה, לא כן החינוך שיתחנך בגדלותו אין החיקוי קבוע בנפש, וימוש ממנו לעת זקנתו. ב- מצווה שיהיה החינוך על פי דרכו – כי כל אדם מסוגל מטבעו לעניין אחר, כי בדעות יש שמוחם חד, ויש ששכלם ישר בלתי מחוודד, וצריך ללמדם כפי ההכנה שנמצא בו, ובין במעשים, יש שמוכן לאומנות מיוחדת, ולמידה מיוחדת ויקבל אותה בקל, וזה יוכר בנער לפי התשוקה, ולפי מה שמשתדל בעצמו באיזה דבר מיוחד, צריך לחנכו לפי דרכו, שאז לא יסור ממנה גם כי יזקין.

מחנך שבא לחנך ילד, תחילה עליו להכיר את טבעו ואת מידותיו, מחנך שאינו מכיר את טבעו של החנוך, משול לנגר אומן שרוצה לבנות ארון, יש לו עצים בשביל כך ויש לו כלים אך אינו מכיר את סוג העצים והכלים, ולכן אינו יודע איזה כלים מתאימים כדי לבנות את הארון, וכך אדם שאינו מכיר את נפש החנוך, את טבע מידותיו ותכונותיו השונות, לא יוכל לחנכו כמו שצריך וינסה להשפיע עליו בדרכים שונות שאינם מתאימים לו ונמצא שרק יקלקל.

וכך כותב הרב הירש ביסודות החינוך "מתפקידו של המחנך הוא, להסתכל היטב בילדינו בשעה שהם עוסקים בפעולה חופשית ולגלות את התוכנה, שתקבע את דרכו בעתיד של כל אחד ואחד מהם, המחנך יקבע את הדרך, שבה יכין את בעל התכונה וישמור אותו שלא יכשל ולא יגיע למסלת העוון והשקר ע"י שמשו בתכונתו לרעה, אחרי שנקבע מסילתו של כל אחד ואחד יש לאמן את החנוך בשימוש בתכונותיו לטובה ולהשתלט על גירויים העלולים להביא אותו לידי השימוש הרע.

פעם כשביקר ר' יעקב קמינצקי זצ"ל באחד הישיבות אמר לאחד הרבנים בנימת ביקורת: שם כל התלמידים הם בדרכו של הראש ישיבה, לא כך ראינו אצל הסבא מסלבודקא אשר ידע לרומם כל תלמיד לפי טבעו ולפי דרכו, וראשי הישיבות והמשגיחים מאז ומקדם היו מחנכים גדולים שהבינו בנפש האדם כיצד לגדלו, וכאשר הסבא חפץ להקים את ישיבתו ונסע לר' ישראל מסלנט זצ"ל ושאלו: על איזה יסוד להעמיד את ישיבתו? השיבו ר' ישראל "להחיות רוח שפלים ולהחיות לב נדכאים" דהיינו אינך צריך לבנות אישיות חדשה, אלא תפקידך לרומם את התלמיד לפי מה שהוא צריך לצמוח ולגדול.

לכן צריכים ההורים והמחנכים לא לנסות לשנות את טבעו של התלמיד-הילד, כי לכל אחד יש תפקיד משמים, והכשרונות והמידות של כל ילד הם בהתאם לתפקידו. משל לנחל הזורם בעוצמה, מאיים לשטוף את השדה, השוטה ינסה לעצור את זרימת המים, יעמיד הוא סכר מעצים ואבנים, עד שיתגברו המים ויפרצו בכח בכפל כפליים, ואילו החכם ינתב את ערוץ המים לאפיקים הנכונים מחוץ לגבולות השדה, ואז לא רק ששדהו לא תינזק, אלא הוא יוכל להשקותה ממי הנחל הזורמים בגבוליה סביב.

הורים שיתרגלו לשמוח עם כל ילד לפי מה שהוא, יופתעו לראות את העלייה הגדולה של ילדיהם, כאשר הילד חש שביעות רצון אמיתית של הוריו כלפיו, הוא "מקבל כנפיים" ותנופה, חשק ורצון למעשיו לפתע הוא משכיל ומצליח לעזור את הכוחות הרדומים שלו ולהוציאם מהכח אל הפועל, העצה הנכונה היא להפעיל את כח הרצון שלו, וזה יעשה רק כפי כוחותיו וטבעו ולא כשמאלצים אותו לפעול עם כוחות של אחרים...

ונסיים בדבריו הידועים של הרש"ר הירש "דע, הקב"ה יעד אותך להוולד דווקא בתקופה שבו נולדת, בסביבה שבה באת לעולם, להורים שהולידו אותך בנסיבות מיוחדות לך, מפגיש אותך עם אנשים מסויימים. נותן לך מורים מהם תלמד וידידים להם תתחבר או תתרחק, מעניק לך כוחות גוף ונפש במידה הנדרשת לצרכיך, מעמיד אותך במהלך חיך במצבים היחודיים לך, כל אלו מהווים עבורך את האמצעים הטובים ביותר כדי להגיע לתכלית אליה נשלחת לעולם למלא את רצונו יתברך, ובהם טמונה הצלחתך" – בהצלחה לכולם.

לע"נ אבי מורי ר' חיים ב"ר ישעיהו ז"ל

משה בירנבוים - birmoshe@gmail.com